

Kako djeca znaju što je ‘znanje vrijedno učenja’ i kako ga stječu?

Edita Slunjski

U članku hrvatska znanstvenica Edita Slunjski raspravlja o činjenici da djeca barataju različitim znanjima i kompetencijama, često razvijenim izvan planiranog djelovanja odraslih. To ukazuje na to da bi nam u oblikovanju novih pristupa njihovu odgoju i obrazovanju mogla pomoći upravo djeca.

Četiri trogodišnje djevojčice igraju se trgovine. Djeca samouvjereno razgovaraju o cijenama proizvoda izražavajući ih dvoznamenkastim brojevima. Dijete u ulozu blagajnice na improviziranoj tipkovnici blagajne ‘utipkava’ nazive proizvoda, potom kreditnu karticu ‘za igru’ provlači kroz otvor na blagajni pa proizvod predaje kupcu. Pri tome se kupcima obraća s poštovanjem (‘Što još trebate?’).

Splet različitih akcija koje djeca poduzimaju u ovoj igri (‘pisanje’ po tipkovnici računala, skeniranje proizvoda, kartično plaćanje, persiranje iz poštovanja u komunikaciji s drugima i sl.), izlazi iz okvira naših uobičajenih očekivanja od trogodišnje djece. Tko je djecu tome poučio?!

Vrijeme u kojem živimo zahtijeva različita znanja čovjeka, često posve različita od onih koje smo imali priliku steći tijekom školovanja. Današnju bi djecu taj problem mogao pogoditi još i više, jer žive u vremenu u kojem se ‘znanje vrijedno učenja’ mijenja brže nego ikad, a svakako i mnogo brže nego se mijenja škola. To može značiti da je

krajnje vrijeme za neke nove pristupe njihovu odgoju i obrazovanju. O tome kako bi ti novi pristupi mogli izgledati te što i kako bi se u vrtiću i školi trebalo učiti, napisano je mnogo znanstvenih radova. No, činjenica da djeca barataju različitim znanjima i kompetencijama kojima nije istekao ‘rok trajanja’, a koja često razviju samostalno, tj. izvan planiranog djelovanja odraslih, ukazuje na to da bi nam u oblikovanju novih pristupa njihovu obrazovanju možda mogla pomoći upravo djeca. Čini se da djeca nekako uspijevaju otkriti koja su znanja korisna i kako ih se može steći. U to se možemo uvjeriti pogledamo li kako vrtićka djeca u svojim samoiniciranim i samoorganiziranim aktivnostima (npr. simboličkoj igri) iskazuju znanja kojima ih nitko nije (izravno) poučavao, a koja su često mnogo iznad naših očekivanja za njihovu dob. U takvim aktivnostima moguće je uočiti oživotvorenje čitavog niza socijalnih, jezičnih, matematičkih, organizacijskih i mnogih drugih kompetencija djece.

Vratimo li prizor djevojčica u igri trgovine, možemo zaključiti kako njihove igre proizlaze iz svakodnevnih

stvarnih životnih iskustava koja prerađuju u svojim simboličkim igrama, a koja spadaju u kategoriju njihovih ‘skrivenih’ znanja i razumijevanja. ‘Skrivena’ znanja, razumijevanja i kompetencije djece mogu biti vrijedna orijentacija u promišljanju odgojno-obrazovnog procesa. No, njih često nije moguće ustanoviti standardiziranim mjernim instrumentima (što znaju na predvidiv način učiniti; na koja pitanja odgovoriti, koje zadatke riješiti). Umjesto toga, djecu je potrebno pažljivo promatrati i slušati: što rade, čega se igraju, o čemu razgovaraju i slično. Dobro razumijevanje djece i njihovih aktualnih znanja i kompetencija nezaobilazna je stepenica na putu izgradnje kvalitetnog odgoja i obrazovanja u vrtiću.

Omogućujemo li djeci dovoljno samopoštovanja, samopouzdanja i inicijative u procesu odgoja i obrazovanja?

Četvero djece mjeri opseg debla u dvorištu. Uočljivo je da djeca bezrezervno prihvaćaju ideje i prijedloge dječaka koji je u području

matematičkih kompetencija bitno ispod razine matematičkih kompetencija ostale djece koja sudjeluju u toj aktivnosti. Unatoč tomu, dječak u velikoj mjeri organizira njihovo ponašanje, zadaje im određene zadatke i rukovodi razvojem cijele aktivnosti. Djeca uspješno obavljaju različite zadatke koje im njihov prijatelj dodjeljuje, zajedno uspijevaju izmjeriti opseg debla i rezultat mjerenja zapisati troznamenastim brojem. Iako sam ne barata troznamenastim brojevima, ovaj dječak precizno odabire djecu za koju pretpostavlja (ili zna) da znaju riješiti probleme koje on sam ne zna riješiti. Možemo se pitati:

- Koja sposobnost (kompetencija) dječaku omogućuje tako veliki utjecaj na djecu, tj. organizaciju aktivnosti koja se bavi upravo onim područjem u kojem su ostala djeca kompetentnija od njega?
- Što djecu, čija je razina matematičkih kompetencija evidentno visoka, sprječava da preuzmu 'vodstvo' u organizaciji aktivnosti koja se bavi upravo tim područjem?

Uspješnost djeteta u obavljanju određenog zadatka ili u rješavanju određenog problema često određuje splet više različitih znanja i kompetencija, čiji se pojavni oblici suptilno pretapaju s pojavnim oblicima mnogih drugih znanja i kompetencija. Zato je stvarne kompetencije djeteta teško utvrditi promatra li se samo neku od njih, izdvojenu iz cjeline ostalih. Uz to, na djetetov uspjeh snažniji utjecaj mogu imati upravo one kompetencije koje je teže ustanoviti (npr. organizacijske kompetencije dječaka u aktivnosti mjerenja stabla). Lakše je ustanoviti razinu matematičkih ili govornih kompetencija djeteta nego, primjerice, razinu njegova samopoštovanja, samopouzdanja ili inicijativnosti, što ne znači da su ove posljednje i manje važne. Naprotiv, one su svojevrsan katalizator razvoja svih ostalih kompetencija djeteta.

Temeljimo li promišljanje odgojno-obrazovnog procesa na (djetetovoj) prošlosti ili (svojoj) budućnosti?! Petogodišnjoj djeci ponuđeni su materijali sa slovima, izrađeni od različitog recikliranog materijala. Među njima su pokrivaljke i slagalice od kutija i bočica, osmišljene tako da djeca trebaju prepoznati prvo ili sva slova traženog pojma i pridružiti ga slici. Za vrijeme aktivnosti kojoj se priključuje manja skupina djece, jedan dječak nezainteresirano i bezvoljno sjedi po strani, odbijajući uključivanje. Nakon

neko vremena, na pitanje o tome što najviše voli raditi kod kuće, dječak tumači kako voli igrati računalne igrice i nabroji nekoliko omiljenih. Na pitanje tko mu te igrice nabavlja, dječak odgovara kako ih sam 'skida s mrežnih stranica', te nam nabroja adrese nekolicine njemu omiljenih internetskih stranica. Posebno nas upozorava kako treba utipkati tri slova 'w'. Znanje ovog petogodišnjeg dječaka, u usporedbi s pripremljenim materijalima za početničko učenje slova, u potpunosti nam rasvjetljava razlog njegova neuključivanja u aktivnost.

Djeca jednake kronološke dobi mogu se jako razlikovati po svojim razvojnim mogućnostima i kompetencijama, a te razlike u promišljanju i organizaciji njihova obrazovanja svakako treba uvažavati. Uz to, djeca u nekim područjima mogu biti i kompetentnija od nas odraslih. Svijest o tome može imati presudan utjecaj na oblikovanje odgojno-obrazovnog procesa, jer naš zadatak nije djecu osposobljavati za prošlo vrijeme, nego za ono u kojemu ona već žive, a za koje se mnogi od nas odraslih tek trebaju osposobiti. Posebnu pažnju valja usmjeriti prepoznavanju i njegovanju onih kompetencija djece koje predstavljaju okosnicu razvoja svih ostalih kompetencija. Tako jačanje samopoštovanja, samopouzdanja i inicijativnosti djeteta, kao i osnaživanje njegove autonomije u procesu odgoja i učenja, spadaju u posebno važne izazove za nas odrasle. Spomenute kvalitete djeteta, uklopljene u njegovu urođenu istraživačku prirodu i neiscrpu želju za učenjem, mogu predstavljati dobro polazište ostvarivanja cjeloživotnog učenja, koje započinje upravo u kvalitetnom vrtiću. A istraživačka priroda djeteta zahtijeva obrazovanje djeteta zasnovano na poticanju autonomije njegova učenja - koja predstavlja temelj cjeloživotnog učenja čovjeka.

Umjesto zaključka

Razumijevanje postojećih i poticanje razvoja novih znanja i kompetencija djece značajno određuje način na

koji ih odgajatelji promatraju i razinu na kojoj ih razumiju. U tom smislu, pedagoške kompetencije odgajatelja visoko koreliraju s perspektivom razvoja kompetencija djece. Proces poticanja razvoja različitih znanja i kompetencija djece uključuje pažljivo slušanje, promatranje i kvalitetno interpretiranje različitih, osobito samoiniciranih i samoorganiziranih aktivnosti djece. U njima je moguće uočiti čitav niz znanja i razumijevanja koja nadilaze naša uobičajena očekivanja od djece - a koja nam mogu predstavljati putokaz u pronalaženju primjerenih strategija poticanja njihova autonomnog odgoja i obrazovanja.

Istraživački projekt pokazao je kako su upravo istraživačke i refleksivne kompetencije odgajatelja presudne u procesu razvoja odgojno-obrazovne prakse vrtića usmjerene razvoju kvalitetnih znanja i kompetencija djece. Ove kompetencije odgajateljima pomažu u prepoznavanju tj. evaluiranju kvalitete cjeline i pojedinih aspekata okruženja za življenje, odgoj i učenje djece, kao i vlastite uloge u tom procesu. Osposobljavanje odgajatelja za sustavnu (samo)evaluaciju kvalitete svog pedagoškog rada, tj. za bolje razumijevanje djece, prirodnog načina njihova učenja i uvažavanje njihove perspektive u oblikovanju odgojno-obrazovnog procesa, temelj je razvoja vrtića u mjesto na kojem djeca uistinu mogu stjecati 'znanja vrijedna učenja'. To je moguće postići upravo u onim vrtićima u kojima odgajatelji dobro razumiju djecu i vjeruju u snagu njihove istraživačke prirode, neopterećeni zadanim planom onog čemu bi ih trebali poučiti.

Edita Slunjski je docentica na Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
eslunjsk@ffzg.hr